

Nationaal Programma Onderwijs – Reactie op de menukaart ‘Welbevinden en sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen’

Kees van Overveld

Inleiding

Onlangs werd de menukaart ‘Welbevinden en sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen’ gepresenteerd. Ik ben blij dat er in het Nationaal Programma Onderwijs (NPO) aandacht is voor dit onderwerp. Er is in korte tijd veel werk verzet om de scholen een informatief pakket te bieden waarmee een keuze kan worden gemaakt voor een of meerdere interventies, passend bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen.

Ik begrijp uit de informatie op de website van het NPO dat de diverse menukaarten in de komende maanden nog kunnen worden aangevuld of gewijzigd. Mocht dat ook gelden voor de menukaart ‘Welbevinden en sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen’ dan hoop ik dat de drie aandachtspunten uit deze reactie worden meegenomen.

1) Overzicht in de begrippen

Het NPO kent meerdere doelgebieden. In doelgebied C is er gekozen voor *Sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van leerlingen*. Scholen kunnen hier onder meer kiezen voor *Interventies gericht op het welbevinden van leerlingen*.

Als je op de link klikt, kom je op de webpagina met de titel *Interventies gericht op het welbevinden en de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen*. De tekst op de website stelt vooral welbevinden centraal. De sociaal-emotionele ontwikkeling wordt niet heel nadrukkelijk uitgewerkt. Daar is op zich niets mee mis, maar de titel van de webpagina doet iets anders vermoeden.

Welbevinden blijkt lastig te omschrijven. Het staat voor een veelvoud aan inhouden. Op de site van NPO staat deze opsomming: *‘een positief gevoel en positief in het leven (kunnen) staan; zelfvertrouwen; geluk; doorzettingsvermogen en energie; een gevoel dat je ertoe doet; eigenwaarde; het ervaren van steun uit de omgeving; het goed weten omgaan met je eigen emoties, je gelukkig en tevreden voelen.’ⁱ*

Naar aanleiding van de schoolscan kan de school kiezen voor een of meerdere domeinen van welbevinden: *‘Aanwezigheid op school en in de online lessen, energie, concentratie, contact met leeftijdgenoten, contact met docenten, motivatie voor school, omgaan met emoties, algemene stemming, gevoel van eigen kunnen (‘self-efficacy’), veerkracht van de leerling, veerkracht in het gezin.’ⁱⁱ*

Het is niet vreemd dat er zoveel verschillende begrippen worden genoemd. Welbevinden is een complex en veelzijdig onderwerp.

Ik zou het als lezer prettig vinden als er een kader zou worden gebruikt dat voor meer overzicht zorgt. Zo'n kader hoeft niet te worden ontwikkeld; het bestaat al.

Bij de samenstelling van de verschillende menukaarten heeft men gebruikgemaakt van de 'Teaching and Learning Toolkit' van de Education Endowment Foundation.ⁱⁱⁱ Een van de onderwerpen uit de toolkit is 'Social and emotional learning'^{iv} (sociaal-emotioneel leren). Het NPO heeft wel delen van deze specifieke toolkit overgenomen, maar niet het achterliggende concept van sociaal-emotioneel leren (SEL).

In het SEL-concept gaat men uit van vijf competenties die ondersteunend zijn in het omgaan met jezelf en de ander. Als scholen systematisch aan deze vijf competenties werken, kan dat uiteindelijk leiden tot een beter welbevinden.

Graag citeer ik Humphrey^v in deze: '(...) that both mental health and the broader notion of well-being are considered to be a consequence of (or follow on from) SEL' (2013, p.29).^{vi}

2) Aandacht voor sociaal-emotioneel leren

Sociaal-emotioneel leren (SEL) is de ontwikkeling van emotionele, sociale en morele competenties via een doelgerichte klas- en schoolaanpak.

Het concept SEL is in 1994 ontwikkeld in de VS.^{vii} Inmiddels wordt het concept over de hele wereld gebruikt bij het ontwikkelen van lesprogramma's.

SEL richt zich zoals gezegd op drie groepen competenties. Binnen die ordening vindt een specificering plaats naar zelfbesef, zelfmanagement, besef van de ander, sociale vaardigheden en keuzes maken (zie figuur 1).

Soort competentie	Algemene omschrijving	Voorbeelden
Emotionele competentie 1	Zelfbesef	<ul style="list-style-type: none"> • Emoties herkennen • Emoties begrijpen • Emoties benoemen • Emoties uiten • Zelfvertrouwen
Emotionele competentie 2	Zelfmanagement	<ul style="list-style-type: none"> • Emoties reguleren • Weten hoe emotie, gedachte en gedrag samenhangen • Oorzaak-gevolg snappen
Sociale competentie 1	Besef van de ander	<ul style="list-style-type: none"> • Emoties van anderen herkennen en benoemen • Interesse tonen in de ander • Empathisch reageren • Omgaan met anderen die niet tot dezelfde groep of cultuur horen

Sociale competentie 2	Sociale vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • Vaardig in het leggen van contacten • Vriendschap opbouwen en onderhouden • Zich voegen naar de normen van de groep, maar opkomen voor zichzelf en anderen • Anderen hulp aanbieden • Weerbaar zijn
Morele competentie	Keuzes maken	<ul style="list-style-type: none"> • Handelen op een sociaal aanvaardbare wijze naar de geldende normen en waarden • Problemen oplossen • Conflicten oplossen • Informatie, data en feiten gebruiken om een onderbouwd oordeel te vormen

Figuur 1. De vijf SEL-competenties (gebaseerd op Van Overveld, 2017)^{viii}

De ordening uit figuur 1 kan scholen helpen bij het in kaart brengen van eventuele gedragsproblematiek die is ontstaan tijdens de coronaperiode.

De diverse begrippen van de NPO-website kunnen worden gekoppeld aan de SEL-competenties. Ik heb dat gedaan in figuur 2. Wat dan opvalt, is dat er veel begrippen worden gebruikt die gerelateerd zijn aan de emotionele competenties.

Soort competentie	Algemene omschrijving	Begrippen van NPO website
Emotionele competentie 1	Zelfbesef	Eigenwaarde, positief gevoel, positief in het leven staan, zelfvertrouwen, geluk, ertoe doen, omgaan met emoties, gelukkig zijn, tevreden zijn, stemming, gevoel van eigen kunnen, mindful zijn
Emotionele competentie 2	Zelfmanagement	Doorzettingsvermogen, energie, veerkracht
Sociale competentie 1	Besef van de ander	Ervaren van steun
Sociale competentie 2	Sociale vaardigheden	Contacten met leeftijdsgenoten en docenten
Morele competentie	Keuzes maken	Conflicthantering

Figuur 2. De vijf SEL-competenties en de begrippen van de NPO website

3) Oriëntatie op interventies

Scholen vragen zich af welke interventie ze moeten kiezen om het welbevinden van leerlingen te vergroten. Het NPO verwijst scholen naar de databanken van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) en het Loket Gezond Leven. Deze databanken geven duidelijke informatie en ze doen niet onder voor soortgelijke databanken die bijvoorbeeld in de VS te vinden zijn.

Maar hoe maak je nu een beredeneerde keuze? Er staan zoveel interventies in de databank.

Ik denk dat ook hier de SEL-competenties behulpzaam kunnen zijn. Kiezen voor een zogenoemde smalle of brede interventie, is daarbij afhankelijk van de uitkomst van de schoolscan. .

Als uit de schoolscan blijkt dat leerlingen bijvoorbeeld vooral kampen met emotionele problematiek dan is een *smalle* interventie op zijn plaats. Smalle interventies richten zich op een of twee SEL-competenties. Zo zal een interventie gericht op woedebeheersing voornamelijk gaan over *zelfmanagement*. Een interventie gericht op angst zal wellicht meer aandacht besteden aan *zelfbesef*. In de databank van het NJI kan worden gezocht op smalle interventies in de zogenoemde interventiematrix. Deze matrix biedt een ruim aanbod van selectieve en/of geïndiceerde interventies.^{ix}

Als scholen op basis van de scan liever kiezen voor een preventieve, universele aanpak voor *alle* leerlingen, dan zou een interventie met een *brede* aanpak de voorkeur genieten. Een interventie met een brede aanpak heeft een leerlijn met lessen voor alle klassen. Daarnaast zijn de vijf SEL-competenties herkenbaar in de doelen en de uitwerking van de lessen.

Het aantal effectieve, universele interventies in de databank van het NJI is vrij beperkt. Als we bijvoorbeeld kijken naar het primair onderwijs dan hebben we het drietal Kanjertraining, PAD en de Vreedzame School. Dit rijtje valt nog uit te breiden met KIVA en PRIMA, die zich meer op pesten en sociale veiligheid richten.

Dus ook hier geldt, net als bij didactische onderwijsbehoeften, dat de behoeften van de leerling bepalen welk type interventie ingezet zou kunnen worden.

Samengevat

- Het is een goede zaak dat welbevinden en de sociaal-emotionele ontwikkeling aandacht krijgen in het NPO.
- De SEL-competenties kunnen voor meer inzicht zorgen.
- De SEL-competenties kunnen scholen helpen bij de schoolscan en het kiezen van een geschikte interventie.

Meer lezen over SEL?

- Van Overveld, K. (2017). *SEL. Sociaal-emotioneel leren als basis*. Huizen: Uitgeverij Pica.
- Website van CASEL: www.casel.org

De auteur

Dr. Kees van Overveld heeft een trainingsbureau voor het onderwijs. Bent u op zoek naar een training of ondersteuning bij gedragsproblematiek en/of sociaal-emotioneel leren? Zie mijn website: www.keesvanoverveld.nl.

ⁱ <https://www.nponderwijs.nl/interventies/welbevinden-en-sociaal-emotionele-ontwikkeling>

ⁱⁱ <https://www.nponderwijs.nl/interventies/welbevinden-en-sociaal-emotionele-ontwikkeling>

ⁱⁱⁱ <https://educationendowmentfoundation.org.uk/evidence-summaries/teaching-learning-toolkit/>

^{iv} <https://educationendowmentfoundation.org.uk/evidence-summaries/teaching-learning-toolkit/social-and-emotional-learning/>

^v Professor Neil Humphrey is verbonden aan de University of Manchester (Psychology of Education)

^{vi} Humphrey, N. (2013). *Social and Emotional Learning. A critical appraisal*. London: SAGE Publications Ltd.

^{vii} <https://casel.org/what-is-sel/>

^{viii} Van Overveld, K. (2017). *SEL. Sociaal-emotioneel leren als basis*. Huizen: Uitgeverij Pica.

^{ix} <https://www.nji.nl/nl/Databank/Effectieve-Jeugdinterventies/Interventies-bij-veelvoorkomende-vragen-en-problemen>